

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління та
національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного
управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

КРИВОЛАПЧУК ВАСИЛЬ МИКОЛАЙОВИЧ
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК 504:339
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА ЯК СКЛАДОВА
СТРАТЕГІЇ ВІДБУДОВИ
(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

В.М. КРИВОЛАПЧУК
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи:
ПЕРШКО Лариса Олександрівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

доктор економічних наук, доцент
(науковий ступінь, вчене звання)

Висновок кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

за результатами попереднього захисту: **КРИВОЛАПЧУК Василь Миколайович** допущено до захисту

Протокол засідання кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління № _____ від «_____» вересня 2024 р.

Завідувач кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

к.е.н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Валентина ЯКОБЧУК
(власне ім'я, прізвище)

«_____» вересня 2024 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти КРИВОЛАПЧУК Василь Миколайович захистив
(прізвище ,ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:
сума балів за 100-бальною шкалою _____
за національною шкалою _____

Секретар ЕК

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Настасія ПУГАЧОВА
(власне ім'я, прізвище)

АНОТАЦІЯ

КРИВОЛАПЧУК В. М. Екологічна політика як складова стратегії відбудови – Кваліфікаційна робота на правах рукопису. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» – Поліський національний університет, Житомир, 2024.

Робота присвячена дослідженню екологічної політики України в контексті відбудови країни. У роботі розглянуто теоретичні основи державної екологічної політики, проведено аналіз сучасного стану екологічного законодавства України та визначено ключові напрями його вдосконалення. Особлива увага приділяється інституційним реформам, економічним механізмам та міжнародному співробітництву, що є основними складовими стратегії екологічної відбудови. Робота також містить пропозиції щодо покращення екологічної політики з урахуванням сучасних викликів та глобальних тенденцій.

Ключові слова: екологічна політика, відбудова, інституційні реформи, економічні механізми, міжнародне співробітництво, екологічне законодавство України.

SUMMARY

KRYVOLAPCHUK V. Environmental policy as a component of the reconstruction strategy - Qualification work on the rights of the manuscript. Qualification work for a bachelor's degree in specialty 281 "Public Administration and Management" - Polissia National University, Zhytomyr, 2024.

The work is devoted to the study of Ukraine's environmental policy in the context of the country's reconstruction. The paper considers the theoretical foundations of state environmental policy, analyzes the current state of environmental legislation of Ukraine and identifies key areas for its improvement. Particular attention is paid to institutional reforms, economic mechanisms and international cooperation, which are the main components of the environmental reconstruction strategy. The paper also contains proposals for improving environmental policy in view of current challenges and global trends.

Keywords: environmental policy, restoration, institutional reforms, economic mechanisms, international cooperation, environmental legislation of Ukraine.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ	8
1.1. Поняття державної екологічної політики	8
1.2. Завдання та зміст проведення державної та регіональної екологічної політики.....	11
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНИЙ СТАН ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....	16
2.1. Нормативно-правове забезпечення державної екологічної політики та її фінансування.....	16
2.2. Сучасне міжнародне співробітництво у формуванні екологічної політики України.....	21
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ	26
3.1. Інституційні реформи у сфері екологічної політики.....	26
3.2. Економічні механізми підтримки екологічної відбудови.....	28
ВИСНОВКИ.....	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	33
ДОДАТКИ	37

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Суспільство дедалі більше усвідомлює значення екологічної стабільності для забезпечення стійкого розвитку. Негативний вплив на навколишнє середовище, викликаний промисловою діяльністю, урбанізацією, а також військовими конфліктами, створює серйозні загрози для здоров'я населення та екосистем. В умовах зростаючого тиску на природні ресурси та кліматичні зміни, питання екологічної політики набувають особливої важливості. Відбудова після кризових ситуацій, таких як природні катастрофи чи військові дії, потребує комплексного підходу, що включає не лише економічні, соціальні та інфраструктурні аспекти, але й екологічні. Інтеграція екологічної політики в стратегії відбудови дозволяє мінімізувати екологічні ризики, забезпечити раціональне використання ресурсів та сприяти відновленню біорізноманіття. Це також сприяє підвищенню якості життя населення та зниженню вразливості до майбутніх екологічних і кліматичних викликів.

Дослідження даної теми є актуальним не лише для України, яка стикається з викликами відбудови після збройного конфлікту, але й для інших країн світу, що переживають схожі ситуації. Вивчення досвіду різних країн у впровадженні екологічної політики в процесі відбудови може надати цінні рекомендації для розробки ефективних стратегій на національному та міжнародному рівнях. Таким чином, обрана нами тема є актуальною для сучасних умов, спрямована на забезпечення стійкого розвитку та екологічної безпеки.

Мета і завдання досліджень. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних підходів та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення екологічної політики як складової стратегії відбудови країни.

Для досягнення зазначеної мети поставлено й виконано такі завдання:

– дослідити теоретичні основи державної екологічної політики, включаючи її концептуальні засади, цілі та принципи;

- проаналізувати сучасний стан екологічного законодавства України та виявити основні проблеми його реалізації;
- визначити ключові напрямки вдосконалення екологічної політики в контексті відбудови, зокрема інституційні реформи та економічні механізми підтримки;
- оцінити роль міжнародного співробітництва у формуванні та реалізації екологічної політики України;
- розробити пропозиції щодо підвищення ефективності державної екологічної політики з урахуванням сучасних викликів та глобальних тенденцій.

Об'єкт дослідження – є процеси реалізації державної екологічної політики як складової стратегії відбудови.

Предмет дослідження – сукупність організаційно-економічних відносин, пов'язаних із процесами реалізації державної екологічної політики як складової стратегії відбудови.

Методи дослідження: У даній роботі використано комплексний підхід до дослідження проблеми, що дозволило значно розширити та поглибити аналіз ключових аспектів екологічної політики. Враховуючи складність організаційних та функціональних особливостей досліджуваного явища, було застосовано різноманітні методологічні підходи. Під час підготовки роботи використовувалися методи, що поєднують можливості логічного та історичного аналізу, а також кількісного і якісного підходів. Особлива увага приділялася принципам політичного аналізу та методам порівняльного дослідження, що дозволило сформулювати понятійно-категоріальний апарат роботи. Методологічною основою дослідження є сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема: формально-догматичний та герменевтичний методи, які використовувалися для логічного тлумачення наукових текстів, нормативно-правових актів та інших джерел, що стосуються екологічної політики; діалектичний метод, застосований для виявлення розвитку підходів до розуміння екологічної політики та закономірностей її формування та

реалізації; методи системного аналізу, абстрагування і узагальнення, аналізу і синтезу, які допомогли встановити основні проблеми системи регулювання екологічної політики та охарактеризувати механізми її вдосконалення в Україні.

Перелік публікацій автора за темою дослідження. Основні результати даного дослідження були оприлюднені в двох публікаціях тез науково-практичних конференцій Поліського національного університету.

Практичне значення отриманих результатів. Основні надбання дослідження полягають в тому, як в сукупності саме вони й становлять теоретичні та методологічні основи для практичного удосконалення організаційно-економічних відносин, пов'язаних із процесами реалізації державної екологічної політики як складової стратегії відбудови.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, та трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що має 40 найменувань. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи складає 32 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Поняття державної екологічної політики

Поняття «державна екологічна політика» часто зустрічається в різних варіаціях у законодавчих актах, офіційних документах, а також у літературі, присвяченій екологічному праву. Проте, попри широке застосування цього терміна, у законодавчих актах його визначення не закріплено нормативно, що створює труднощі у чіткому розумінні цього поняття [38].

У науковій літературі ситуація дещо інша: тут можна знайти безліч різних тлумачень поняття державної екологічної політики. Дослідники підкреслюють, що екологічна політика є системою, яка включає концепції щодо пріоритетів, принципів, мети та цілей, а також засобів і методів діяльності у сфері охорони навколишнього середовища. Державна екологічна політика — це діяльність уряду, спрямована на збереження природних екосистем та їхньої цілісності, що забезпечує розвиток суспільства, підвищення якості життя, покращення здоров'я населення, стабілізацію демографічної ситуації, а також охорону природи та забезпечення екологічної безпеки країни [30].

Державна екологічна політика полягає у діяльності державних органів, яка має на меті забезпечення конституційного права кожного громадянина на безпечне для життя і здоров'я навколишнє середовище, а також компенсацію шкоди, завданої порушенням цього права. Крім того, екологічна політика може бути розроблена та впроваджена окремими підприємствами або організаціями [17].

На стратегічному рівні пріоритети екологічної політики окреслені в Проекті Закону України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року».

Рис. 1.1. Стратегічні цілі державної екологічної політики

Джерело: [18].

Деякі дослідники розглядають державну екологічну політику як комплекс політико-ідеологічних, правових, організаційно-контрольних, економіко-правових та інших заходів, спрямованих на раціональне використання та охорону природних ресурсів, забезпечення екологічного благополуччя та безпеки населення в регіонах, а також захист конституційних та інших екологічних прав і інтересів громадян [18].

Різні точки зору, заслуговують на увагу, проте важливо підкреслити, що кожна з них акцентує увагу на різних аспектах цього політико-правового явища: діяльності, рішеннях і діях, або методах і засобах тощо. Зрозуміло, що екологічна політика не може обмежуватися лише концепціями чи ідеями, оскільки будь-яка концепція повинна мати своє практичне втілення, а це можливо лише через конкретну діяльність. Водночас, екологічна політика не може зводитися тільки до сукупності засобів і заходів, які застосовуються для її реалізації, адже ці заходи є лише інструментом для досягнення певних цілей.

Таким чином, державна екологічна політика повинна охоплювати не лише систему концепцій, ідей та принципів щодо цілей і завдань держави у взаємодії з природою, але й включати реальні дії, спрямовані на охорону довкілля [14, 28].

Виникнення екологічної політики як напряму державної діяльності стало необхідним через те, що саме економічний розвиток (переважно) та соціальні зміни (у меншій мірі) призвели до втрати природою екологічної рівноваги. Це спричинило деградацію природного середовища, виснаження ресурсів та викликало потребу у суспільстві в державних заходах реагування. Зокрема, ключову роль у цьому відіграє правове регулювання, метою якого є зменшення негативного впливу економічної діяльності на довкілля та забезпечення раціонального використання природних ресурсів. Отже, зміст державної екологічної політики формується, перш за все, на основі екологічних інтересів суспільства, а не соціально-економічних потреб [5,23,36].

За визначенням М. В. Андрієнка та В. С. Шако, державна екологічна політика є складовою частиною загальної державної політики. Вона представляє собою набір цілей і завдань у сфері екології, які формуються політичною системою держави відповідно до її соціальної ролі і реалізуються через відповідні механізми [28].

Н. А. Малиш стверджує, що екологічна політика є координаційною базою, яка направляє та активізує ресурси конкретного підприємства чи організації з метою досягнення раціонального збереження, захисту довкілля та забезпечення екологічної безпеки. Це здійснюється через застосування політичних, економічних, правових, освітніх та інших заходів.

Екологічна політика – це складна і багатогранна сфера, що вимагає всебічного підходу для наукового дослідження як особливого виду державної діяльності. Її можна трактувати як системну соціальну технологію і діяльність різних соціальних акторів, що зосереджена на управлінні екологічною сферою для раціонального використання природних ресурсів і регулювання впливу людської діяльності на навколишнє середовище [1,23,34].

Актуальні екологічні проблеми потребують детального аналізу процесів розробки та впровадження екологічної політики не лише на національному рівні, а й з урахуванням глобальних тенденцій. Необхідно вивчити, як світові фактори впливають на створення та реалізацію сучасної екологічної політики. Це передбачає всебічне вдосконалення системи суспільних відносин у сфері охорони навколишнього середовища, беручи до уваги нові умови і підходи. Глобалізація створює умови для впровадження нових стратегій у формуванні екологічної політики, ставши важливим фактором у сучасному розвитку всіх сфер, включаючи екологічну [9,30].

1.2. Завдання та зміст проведення державної та регіональної екологічної політики

Завдання та зміст проведення державної екологічної політики включають в себе ряд ключових аспектів, спрямованих на забезпечення екологічної стабільності та стійкого розвитку країни [2,3].

Основним завданням державної екологічної політики є охорона навколишнього середовища. Це передбачає захист природних ресурсів від забруднення та деградації, а також збереження біологічного різноманіття. Важливою складовою є раціональне використання природних ресурсів, що включає ефективне управління ними для забезпечення їхньої сталості та можливості відновлення [14,38].

Державна екологічна політика також має на меті покращення якості життя населення. Це досягається через поліпшення екологічного стану життя, включаючи доступ до чистого повітря, води та здорових екосистем. Крім того, важливим завданням є стимулювання екологічних інновацій, що включає підтримку наукових досліджень і розробок у сфері екології, а також впровадження нових технологій для зменшення екологічного впливу.

Не менш важливим є аспект міжнародної співпраці. Участь у глобальних ініціативах та виконання міжнародних екологічних угод і стандартів сприяє інтеграції національної екологічної політики в міжнародний контекст [11,29].

Зміст проведення державної екологічної політики охоплює стратегічне планування, яке включає розробку довгострокових стратегій і планів дій для досягнення екологічних цілей. Це можуть бути національні екологічні програми та плани розвитку, що визначають пріоритети і напрямки діяльності в екологічній сфері [5,13].

У рамках євроінтеграційних процесів в Україні та децентралізації державного управління, зростає значущість місцевого самоврядування, що сприяє формуванню нової регіональної екологічної політики на основі принципів сталого розвитку. Важливість такого підходу полягає в тому, що сталий розвиток має починатися знизу, від місцевих громад і регіонів, і поступово поширюватися на державний та міжнародний рівні [16].

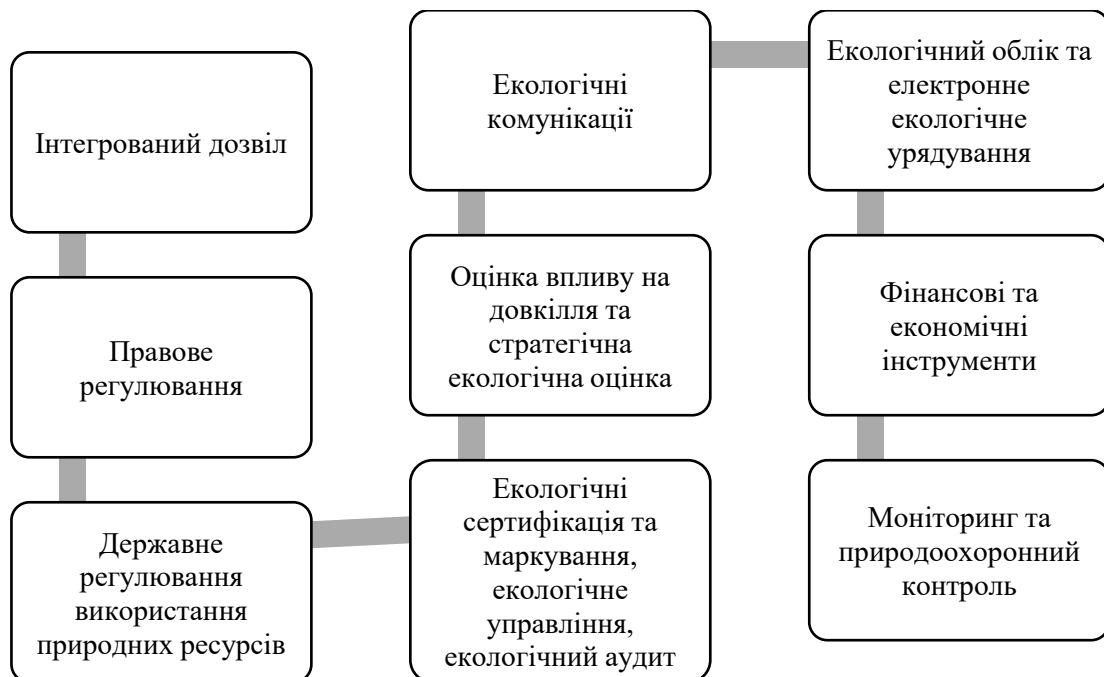

Рис. 1.2. Інструменти реалізації екологічної політики

Джерело: [32].

Впровадження регіональної екологічної політики має на меті підвищення якості життя та стану навколишнього середовища в конкретному регіоні, не

допускаючи при цьому негативного впливу на інші регіони. Це включає збереження екосистеми в межах регіону, створення сприятливих умов для зміцнення екологічної та економічної безпеки, а також забезпечення ефективної державної підтримки екологічних ініціатив на регіональному рівні [40].

Забезпечення екологічної стабільності та безпеки в країні, а також в окремих її регіонах, є конституційним обов'язком держави. Для досягнення цієї мети використовується комплекс заходів, що охоплюють економічні, адміністративні, правові та екологічні аспекти, з урахуванням міжнародних та європейських стандартів. Впровадження таких заходів має здійснюватися різнопланово на всіх рівнях державного управління, включаючи державний, регіональний і місцевий. У сукупності, ці дії складають основу екологічної політики [3,9,37].

Згідно з українським законодавством, екологічна політика являє собою комплекс спеціальних заходів, що включають політичні, економічні, юридичні та інші дії, спрямовані на регулювання екологічної ситуації. Основною метою таких заходів є раціональне використання природних ресурсів на території України, а також забезпечення збалансованого розвитку економіки, суспільства і покращення стану навколишнього середовища [10,26].

Згідно з Законом України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», головна мета екологічної політики полягає в досягненні належного стану навколишнього середовища. Це передбачає впровадження екосистемного підходу у всі аспекти соціально-економічного розвитку країни, щоб забезпечити конституційне право кожного громадянина України на безпечне довкілля. Важливим є також впровадження раціонального природокористування, а також збереження та відновлення природних ресурсів.

Після аналізу визначення та цілей екологічної політики, М. Андрієнко підкреслює, що регіональна екологічна політика держави є невід'ємною частиною національної екологічної політики. Вона включає механізми, які спрямовані на стимулювання розвитку регіонів, базуючись переважно на

регулятивних положеннях національного та міжгалузевого екологічного законодавства, а також на відповідних стандартах і нормах. Проведення регіональної екологічної політики можна розділити на кілька етапів [5,7,20].

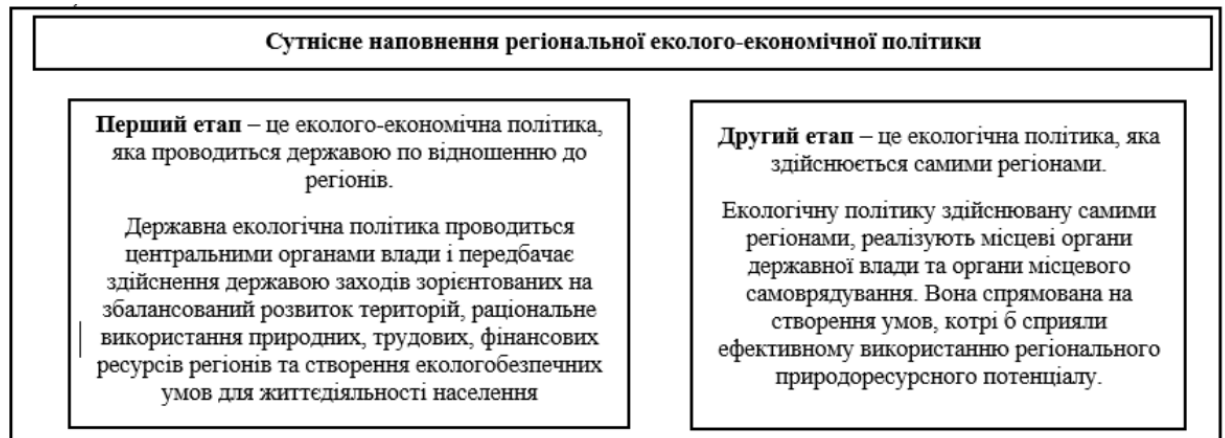

Рис. 1.3. Сутнісне наповнення регіональної еколого-економічної політики

Джерело: [9].

Комплекс природоохоронних заходів в межах екологічної та економічної політики формується для кожної адміністративно-територіальної одиниці окремо. Однак, для аналізу складу і функцій таких заходів найдоцільніше використовувати область як основний приклад. Це обумовлено тим, що область є замкнутою відтворювальною системою з значними ресурсними можливостями, які можуть бути використані для поліпшення екологічного стану та реалізації природоохоронних ініціатив. В той же час, регіональні підсистеми нижчого рівня, такі як райони, міста чи села, мають обмежені ресурси та можливості для проведення екологічних заходів. Тому їх слід розглядати як базову одиницю територіальної структури системи природоохоронної діяльності, яка забезпечує реалізацію місцевих екологічних ініціатив [11,15].

ВИСНОВКИ РОЗДІЛУ 1

1. Державна екологічна політика охоплює діяльність уряду, спрямовану на збереження екосистем, підвищення якості життя, охорону природи і забезпечення екологічної безпеки. Вона має на меті не тільки захист довкілля, але й компенсацію шкоди за порушення екологічних прав.

2. Екологічна політика повинна включати як концептуальні аспекти (цілі, ідеї, принципи), так і практичні дії. Вона формується на основі екологічних інтересів суспільства і реалізується через конкретні заходи і стратегії, зокрема через законодавчі ініціативи та державні програми.

3. Головним завданням державної екологічної політики є охорона навколишнього середовища через захист природних ресурсів, збереження біорізноманіття і раціональне використання ресурсів. Також важливе покращення якості життя і підтримка екологічних інновацій.

4. Регіональна екологічна політика, що є частиною національної політики, має на меті підвищення якості життя в конкретних регіонах без негативного впливу на сусідні території. Важливими є місцеві ініціативи і підтримка на регіональному рівні, що має починатися з місцевих громад і розширюватися на більші рівні управління.

РОЗДІЛ 2.

СУЧАСНИЙ СТАН ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

2.1. Нормативно-правове забезпечення державної екологічної політики та її фінансування

Екологічне законодавство України є важливою складовою державної політики у сфері охорони навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів. Основним законом, який регулює відносини в цій сфері, є Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». Цей закон визначає основні принципи охорони природи, встановлює вимоги щодо збереження біорізноманіття, раціонального використання природних ресурсів та відновлення екологічної рівноваги [10].

Крім цього, в Україні діють інші спеціалізовані нормативно-правові акти, що стосуються окремих аспектів охорони довкілля. Серед них можна відзначити Закони «Про охорону атмосферного повітря», «Про тваринний світ», «Про відходи» та інші. Важливе місце займають також нормативні акти, що стосуються природоохоронної діяльності у конкретних галузях, таких як лісове господарство, водні ресурси, землекористування тощо. Важливою складовою є нормативні документи, які регламентують екологічну експертизу та екологічний аудит, що дозволяють оцінювати вплив підприємств на довкілля та запобігати шкідливим наслідкам їх діяльності [8,24].

Україна також активно впроваджує європейські стандарти та рекомендації у сфері екологічної політики, зокрема в рамках угоди про асоціацію з ЄС. Гармонізація законодавства з європейськими нормами включає адаптацію національних законів до вимог Європейського Союзу у питаннях охорони довкілля, енергозбереження та управління відходами [6,13].

Важливим аспектом законодавства є його реалізація на практиці, де особливу увагу приділяють впровадженню державних екологічних стандартів, а також контролю за їх дотриманням. Однак на практиці часто виникають

проблеми із забезпеченням виконання законодавчих норм, що пов'язано з недофінансуванням екологічних проектів та недосконалою системою контролю [25].

Таблиця 2.

**Суб'єктами формування сучасної державної
екологічної політики України є:**

Суб'єкт	Основні функції
Верховна Рада України	Затверджує національну стратегію охорони навколишнього природного середовища, ратифікує міжнародні договори, визначає основні політичні напрями у сфері екології.
Місцеві ради	Реалізують державну екологічну політику на місцевому рівні, проводять моніторинг, здійснюють контроль за дотриманням екологічного законодавства, розробляють місцеві екологічні програми та проекти.
Президент України	Є гарантом Конституції, що включає положення щодо екологічної безпеки. Має право оголошувати надзвичайні екологічні ситуації та вводити надзвичайний стан у разі загрози для життя та здоров'я населення.
Кабінет Міністрів України	Забезпечує реалізацію державної екологічної політики на загальнодержавному рівні, розробляє та забезпечує виконання екологічних програм, координує діяльність інших органів виконавчої влади у сфері охорони навколишнього середовища.
Органи державної влади зі спеціальною компетенцією (Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України та інші профільні органи)	Реалізують екологічну політику, стратегічні програми розвитку, здійснюють комплексне управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та державний контроль за використанням природних ресурсів.

Джерело: [18].

Екологічне законодавство України продовжує розвиватися під впливом глобальних викликів, таких як зміна клімату, деградація земель, забруднення водних ресурсів та зростаюча кількість відходів. Для вирішення цих проблем Україна приймає нові стратегії, програми та законодавчі акти, спрямовані на підвищення ефективності природоохоронної діяльності та забезпечення сталого розвитку.

За останні роки Верховна Рада України затвердила кілька важливих міжнародних договорів, що стосуються регулювання екологічних відносин. Серед ключових документів варто виокремити Закон України «Про основні

засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», який є одним із головних інструментів екологічної політики держави. Він окреслює стратегічні напрями реформування цієї політики, передбачає поступове приведення правових норм у відповідність до стандартів ЄС та містить комплекс заходів, спрямованих на перехід до кліматично нейтральної економіки [4,7,29].

Зміни в законодавстві також охоплюють впровадження системи моніторингу викидів парникових газів та адаптацію до Паризької кліматичної угоди, згідно з якою Україна зобов'язалася скоротити викиди вуглекислого газу до 2030 року. Для цього розробляються механізми зменшення використання викопних видів палива, збільшення частки відновлюваних джерел енергії та підвищення енергоефективності у промисловості [1,3].

Важливим аспектом законодавства є також посилення відповідальності за порушення екологічних норм. Приймаються закони, що збільшують штрафи за забруднення навколишнього середовища, незаконну вирубку лісів, браконьєрство та інші порушення. Це стимулює більш відповідальне ставлення підприємств та громадян до природних ресурсів.

Водночас залишається низка викликів, пов'язаних із недосконалістю правозастосування. Недостатня кількість ресурсів для реалізації екологічних програм та слабка інституційна спроможність перешкоджають ефективній реалізації наявного законодавства. Для підвищення ефективності екологічної політики необхідно удосконалювати механізми контролю, залучати громадськість до процесів прийняття рішень та розвивати інституції, відповідальні за моніторинг та реалізацію природоохоронних заходів [27,39].

Одним із ключових напрямків покращення екологічної ситуації в країні є забезпечення ефективного фінансування природоохоронної діяльності. Витрати на захист навколишнього середовища – це фактичні витрати, спрямовані на запобігання або мінімізацію шкоди довкіллю, а також на усунення негативних наслідків або компенсацію за погіршення якості навколишнього середовища.

Витрати на охорону навколишнього середовища можна класифікувати за різними критеріями:

1. За напрямками використання відповідно до видів діяльності, пов'язаних із захистом природи, що регулюються Постановою КМУ «Про затвердження переліку видів діяльності, які відносяться до природоохоронних заходів»: охорона та раціональне використання водних ресурсів; охорона атмосферного повітря; охорона та ефективне використання земель; охорона і раціональне використання мінеральних ресурсів; охорона та раціональне використання природних рослинних ресурсів тощо.

2. За методами формування фінансових фондів в екологічній сфері: податкові та неподаткові методи.

3. За джерелами формування: внутрішній валовий продукт (ВВП), кошти іноземних держав, міжнародних організацій, фондів.

4. За джерелами фінансування: кошти державного та місцевих бюджетів, цільові фонди, фінанси підприємств, гранти, міжнародні трансферти та інші.

Нижче розглянемо загальні витрати на охорону довкілля в період з 2020 – 2024 роки представлені на рис. 2.1.

Згідно з наданими даними (рис. 2.1.), протягом досліджуваного періоду в Україні спостерігалось зростання як загальних витрат, так і бюджетних видатків на охорону навколишнього середовища (на 27,21 % і 44,73 % відповідно). Хоча темп зростання витрат на охорону природи більший, їх частка у загальній структурі видатків залишається невеликою, коливаючись у межах від 19,3% до 24%. Таким чином, незважаючи на загальне збільшення фінансування екологічної сфери, можна зробити висновок, що фінансування з державного бюджету є недостатнім і потребує подальшого збільшення. Це підтверджується також співвідношенням бюджетних витрат на охорону довкілля до ВВП. Такий показник є важливим індикатором екологічної безпеки країни, середнє значення якого в зарубіжних державах становить від 3 % до 7 % [8]. В Україні цей показник за аналізований період є надто низьким і демонструє тенденцію до зниження (-0,06 %). Незважаючи на невелику частку

видатків бюджету, в умовах дефіциту бюджетних ресурсів та необхідності їх ефективного використання, а також враховуючи обмежені фінансові можливості суб'єктів господарювання під час кризи, роль бюджетного фінансування стає особливо важливою.

Рис. 2.1. Динаміка витрат на охорону навколишнього природного середовища упродовж 2020–2024 рр.

Джерело: [6].

Фінансування природоохоронних заходів в Україні наразі здійснюється через державні цільові програми за рахунок коштів Державного бюджету, відповідно до затверджених планів природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів і кошторисів. Ці кошториси затверджуються головними розпорядниками бюджетних коштів згідно з чинним законодавством. На рис. 2.2. представлено класифікацію бюджетних видатків на охорону довкілля.

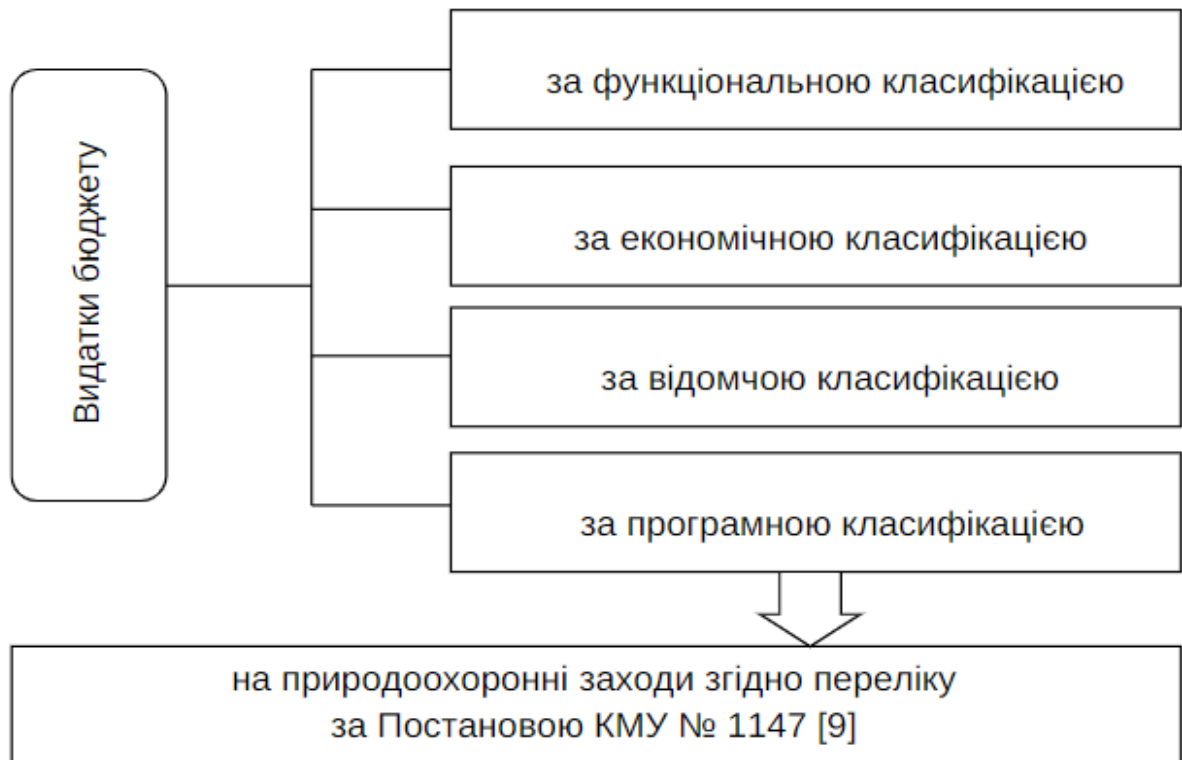

Рис. 1.2. Класифікація видатків та кредитування бюджету на природоохоронні заходи

Джерело: [15].

Наразі провести комплексний аналіз та зробити управлінські висновки щодо загального обсягу державних витрат на природоохоронну діяльність, включаючи бюджетні витрати та кошти цільових фондів, є досить складно. Це зумовлено тим, що звітні дані не систематизуються та не узагальнюються на державному рівні.

2.2. Сучасне міжнародне співробітництво у формуванні екологічної політики України

Міжнародне співробітництво є невід'ємною складовою розвитку та вдосконалення екологічної політики України. В умовах глобалізації екологічні проблеми набувають транснаціонального характеру, і їх вирішення потребує спільних зусиль на міжнародному рівні. Для України, яка знаходиться на етапі

відбудови та інтеграції до європейського простору, міжнародна підтримка є критично важливою для досягнення екологічних цілей. На сьогоднішній день однією з основних рис Європейського Союзу у сфері охорони довкілля є:

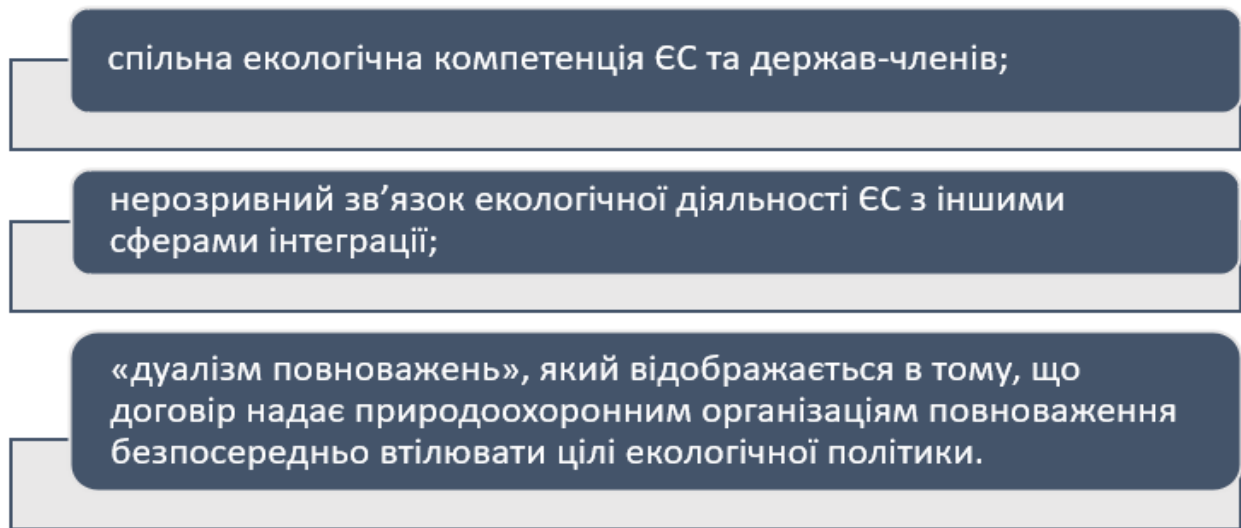

Рис. 2.3. Риси Європейського Союзу у сфері охорони довкілля

Джерело: [27].

Одним із ключових аспектів міжнародного співробітництва є інтеграція України у європейські структури та адаптація національного законодавства до стандартів Європейського Союзу. Угода про асоціацію між Україною та ЄС передбачає гармонізацію українського законодавства з європейськими директивами у сфері охорони довкілля. Це охоплює такі напрями, як управління відходами, охорона водних ресурсів, боротьба зі зміною клімату, захист біорізноманіття, а також впровадження енергозберігаючих технологій. Європейські стандарти стають орієнтиром для України, сприяючи підвищенню ефективності екологічної політики та підвищенню її відповідності сучасним вимогам [33].

Важливим елементом міжнародного співробітництва є участь України в глобальних екологічних угодах і програмах. Паризька угода є прикладом того, як міжнародні зобов'язання стимулюють країну до активних дій у сфері боротьби зі зміною клімату. Україна взяла на себе зобов'язання скоротити викиди парникових газів, впроваджувати відновлювані джерела енергії та

підвищувати енергоефективність, що є необхідною умовою для сталого розвитку. Крім того, участь у Кіотському протоколі дозволила Україні стати частиною глобальної системи торгівлі викидами, що відкриває нові можливості для залучення інвестицій у екологічні проєкти [16,35].

Міжнародні організації, такі як Програма розвитку ООН (ПРООН), Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), надають значну фінансову та технічну підтримку Україні. Завдяки цій підтримці реалізуються численні проєкти, спрямовані на підвищення рівня екологічної освіти, впровадження новітніх технологій з утилізації відходів, реабілітацію деградованих земель, модернізацію інфраструктури з очищення води та повітря, а також розвиток зеленої енергетики. Наприклад, ПРООН активно співпрацює з українськими громадами в реалізації екологічних ініціатив на місцевому рівні, сприяючи підвищенню рівня екологічної свідомості та залученню громадян до захисту навколишнього середовища [15,22,40].

ЄС залишається основним донором та партнером серед безлічі програм, реалізації яких потребує Україна, особливо в сучасних реаліях. Європейський Союз значно інвестує та планує інвестувати у охорону навколишнього середовища України, особливо в контексті післявоєнного відновлення та узгодження зі стандартами ЄС. Це фінансування має вирішальне значення для подолання значних екологічних збитків, спричинених триваючим конфліктом, та для переходу до сталих практик.

Фактори, що сприяють відновленню навколишнього середовища України

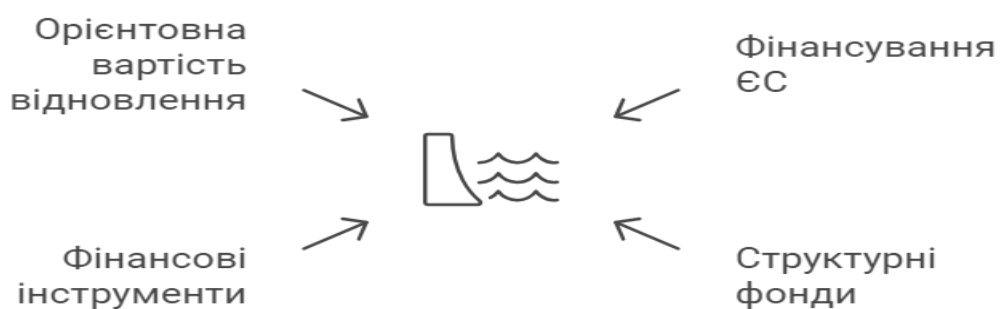

Рис. 2.4. Фактори, що сприяють відновленню НС України [31].

Орієнтовна вартість відновлення довкілля України після війни, за підрахунками вчених, перевищує \$1 трлн, що підкреслює нагальну потребу в суттєвій фінансовій підтримці. ЄС щорічно виділяє близько 65 мільярдів доларів на екологічні субсидії, які є життєво важливими для дотримання екологічного законодавства в країнах-членах та кандидатах, включаючи Україну. Хоча фінансова підтримка ЄС є ключовою для відновлення довкілля в Україні, такі проблеми, як корупція та неефективне виділення коштів, залишаються значними перешкодами, які потребують вирішення, щоб забезпечити ефективне використання цих ресурсів.

Нещодавно Україна приєдналася до європейської ініціативи «LIFE», що спрямована на збереження клімату та охорону навколишнього середовища. За 30 років своєї діяльності ця програма підтримала фінансово понад 5600 екологічних проєктів як у країнах ЄС, так і за його межами. Зокрема, реалізовано природоохоронні проєкти в Латвії, Словаччині, Італії, Нідерландах та Німеччині, які сприяли відновленню природних екосистем. Наприклад, у Франції в регіоні Пеї-де-ла-Луар впроваджено заходи з покращення якості води. Бюджет програми на період 2021-2027 років становить 5,43 мільярда євро.

З приєднанням до програми «LIFE» Україна отримала можливість використовувати частину цих коштів для розвитку екологічної сфери та відновлення після війни. Це дозволить вирішити питання, які раніше не могли бути профінансовані через складнощі в українському законодавстві та обмеженість бюджету.

Окремо слід відзначити роль міжнародного співробітництва в контексті відновлення та відбудови постраждалих від конфлікту територій України. Програми міжнародної допомоги спрямовані на реабілітацію забруднених земель, відновлення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки та сталий розвиток регіонів. Це особливо важливо в умовах, коли екологічні наслідки збройного конфлікту стають серйозним викликом для країни, а

міжнародна підтримка допомагає мінімізувати ці ризики та забезпечити екологічну безпеку на національному рівні [21].

Таким чином, міжнародне співробітництво є важливим інструментом у формуванні ефективної та сучасної екологічної політики України. Воно не тільки сприяє розвитку національних екологічних інституцій та законодавства, але й відкриває нові можливості для залучення ресурсів та технологій, необхідних для сталого розвитку та відбудови країни [12].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Сучасний стан екологічної політики України свідчить про значний прогрес у напрямку вдосконалення нормативно-правової бази та адаптації національного законодавства до європейських стандартів. Прийняття стратегічних документів, таких як Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2030 року», визначає ключові напрями реформування екологічної політики та перехід до кліматично нейтральної економіки. Окрім того фінансування з державного бюджету є недостатнім з зв'язку з дефіцитом бюджету через ситуацію в країні.

2. Водночас, хоча законодавство України і є достатньо розвиненим, його практична реалізація залишається викликом. Недостатня кількість ресурсів, а також слабка інституційна спроможність перешкоджають ефективній реалізації екологічних норм. З іншого боку, активне міжнародне співробітництво, інтеграція з ЄС та участь у глобальних екологічних угодах значно посилюють можливості країни у подоланні екологічних проблем та забезпеченні сталого розвитку.

Таким чином, сучасна екологічна політика України поєднує в собі зусилля щодо вдосконалення національного законодавства, посилення міжнародного співробітництва та забезпечення сталого розвитку, хоча перед країною залишаються значні виклики у реалізації цих заходів на практиці.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

3.1. Інституційні реформи у сфері екологічної політики

Одним з ключових напрямів вдосконалення екологічної політики в контексті відбудови є реформування інституційної структури управління. Сучасні виклики, пов'язані з руйнацією інфраструктури, значними екологічними збитками та необхідністю швидкого реагування на нові екологічні загрози, вимагають перегляду ролі й функцій державних та регіональних органів, відповідальних за екологічну політику [26,37].

Насамперед, необхідно провести аналіз поточної системи екологічного управління, зокрема, дослідити ефективність існуючих інституцій, які займаються контролем за екологічними питаннями. Багато існуючих структур, таких як Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, регіональні управління екології, потребують перегляду функцій і компетенцій, оскільки їхня ефективність залежить від адаптивності до нових реалій [9].

У зв'язку з цим, важливою стає реорганізація існуючих інституцій або створення нових органів для забезпечення більш ефективного управління та контролю. Можливо, необхідно створити спеціальні агентства чи відділи, які зосереджуватимуться виключно на питаннях відновлення і екологічної безпеки в умовах відбудови. Ці органи мають не тільки забезпечувати моніторинг і виконання екологічних стандартів, а й брати участь у розробці стратегій сталого розвитку, що відповідають національним та міжнародним зобов'язанням України.

Ще одним важливим аспектом реформування є вдосконалення міжвідомчої координації. Екологічна політика, особливо у фазі відбудови, повинна інтегруватися в усі інші сфери – економіку, транспорт, енергетику, інфраструктуру. Відсутність чіткої координації між різними державними органами призводить до дублювання функцій, неефективності використання

ресурсів та сповільнення процесів відновлення. Тому необхідно розробити механізми міжвідомчої співпраці та чіткого розподілу обов'язків між органами влади на національному, регіональному та місцевому рівнях [20].

Таблиця 3.1.

Напрями інституційних реформ у сфері екологічної політики

Напрямок реформи	Опис заходів	Очікувані результати
Аналіз поточної системи управління	Проведення аудиту ефективності існуючих органів екологічної політики. Виявлення слабких місць та прогалин	Оптимізація структури управління. Підвищення ефективності роботи екологічних інституцій
Створення нових органів або реорганізація існуючих	Створення спеціальних агентств, відповідальних за екологічну безпеку та відбудову	Посилення інституційної спроможності у сфері екологічної політики та відбудови
Вдосконалення міжвідомчої координації	Створення механізмів співпраці між міністерствами та регіональними органами влади	Узгоджена реалізація екологічної політики на всіх рівнях, підвищення ефективності виконання екологічних норм
Моніторинг та контроль	Впровадження інноваційних методів моніторингу за екологічною ситуацією та дотриманням норм	Підвищення рівня екологічного контролю, швидке реагування на екологічні загрози

Важливо також забезпечити активну участь громадських організацій та бізнесу у формуванні і реалізації екологічної політики в процесі відбудови. Партнерство держави з приватними та неурядовими структурами може значно підвищити ефективність екологічних реформ. Для цього потрібні механізми залучення громадськості до процесу прийняття рішень, а також створення інститутів громадського контролю за виконанням екологічних програм.

Таким чином, інституційні реформи у сфері екологічної політики повинні спрямовуватися на підвищення ефективності державного управління, забезпечення належної координації між різними секторами економіки та суспільства, а також залучення всіх зацікавлених сторін до процесу екологічної відбудови країни [31].

3.2. Економічні механізми підтримки екологічної відбудови

Важливим аспектом вдосконалення екологічної політики в рамках стратегії відбудови є застосування ефективних економічних механізмів, які стимулюватимуть екологічну стійкість та забезпечуватимуть фінансування екологічних ініціатив. З огляду на масштаб руйнувань і викликів, перед якими стоїть Україна в процесі відбудови, необхідно інтегрувати сучасні економічні інструменти, які сприятимуть розвитку «зеленої» економіки, інновацій і сталого розвитку.

Одним з ключових механізмів є екологічне оподаткування, яке може стати важливим джерелом фінансування екологічних проєктів і водночас стимулювати підприємства та населення до зменшення негативного впливу на навколишнє середовище. Введення прогресивних податкових ставок для підприємств, що забруднюють довкілля, може мотивувати бізнеси до впровадження чистих технологій і зменшення викидів шкідливих речовин. Окрім цього, доцільно передбачити податкові пільги для підприємств, які інвестують у розвиток «зелених» технологій та відновлюваних джерел енергії. Прикладом ефективного механізму є запровадження податкових кредитів для компаній, які використовують альтернативні джерела енергії, а також державні субсидії для підприємств, що впроваджують інноваційні екологічні рішення. Це дозволить не лише зменшити шкідливий вплив на навколишнє середовище, а й стимулювати економічний розвиток через інвестиції в «зелену» економіку [19,32].

Іншим ефективним механізмом є створення та розвиток державних екологічних фондів, які будуть спеціалізовані на фінансуванні проєктів екологічної відбудови. Такий фонд може акумулювати кошти з різних джерел, включаючи державні податки, міжнародну допомогу та приватні інвестиції. Окрім того, важливу роль можуть відігравати міжнародні організації та фонди, які вже підтримують Україну в її зусиллях щодо відбудови.

Такі фонди можуть фінансувати проєкти з відновлення природних ресурсів, очищення водних об'єктів, рекультивації земель, зниження забруднення повітря, а також розвиток екологічної інфраструктури в постраждалих регіонах. Крім того, важливо залучати міжнародні фінансові інституції, такі як Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, які можуть надавати довгострокові кредити та гранти на реалізацію масштабних екологічних проєктів [2].

Для стимулювання бізнесу до активної участі в екологічній відбудові необхідно створити сприятливі економічні умови. Це може включати розробку програм державного субсидування для підприємств, що займаються впровадженням екологічних технологій, а також доступ до дешевих кредитних ресурсів для екологічних проєктів. Наприклад, можна запровадити програми спільного фінансування, де частина інвестицій на впровадження екологічних інновацій покривається за рахунок держави чи міжнародних донорів.

Додатково варто розвивати механізми «зелених» облігацій, які є фінансовим інструментом для залучення приватних інвесторів у екологічні проєкти. Такі облігації випускаються для збору коштів на реалізацію проєктів, що спрямовані на захист довкілля, зокрема в галузі відновлюваної енергетики, енергоефективності будівель, водоочищення та управління відходами.

Ефективним економічним інструментом може стати також система ринкової відповідальності за екологічні наслідки. Це включає запровадження принципу «забруднювач платить», що передбачає покладення на підприємства, що здійснюють негативний вплив на навколишнє середовище, відповідальність за відшкодування шкоди. Важливим є створення чіткої системи штрафів та інших економічних санкцій, які змушуватимуть підприємства дотримуватися екологічних стандартів [11].

Окрім того, формування «зеленої» економіки є важливою складовою стратегії сталого розвитку. Для цього варто розвивати такі галузі, як відновлювана енергетика, енергоефективні технології, переробка відходів і розвиток сталого сільського господарства. Державні програми підтримки

повинні бути спрямовані на створення сприятливих умов для інвесторів і підприємців, які працюють у цих секторах. Це дозволить не тільки зменшити екологічний вплив, але й створити нові робочі місця, сприяти економічному зростанню та технологічному прогресу.

Таким чином, впровадження економічних механізмів є ключовим елементом підтримки екологічної політики в процесі відбудови країни. Ефективні інструменти, такі як екологічне оподаткування, створення екологічних фондів, стимулювання бізнесу та впровадження ринкової відповідальності, дозволять забезпечити сталий розвиток та захист довкілля на шляху до екологічно чистої та економічно процвітаючої України.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

1. У процесі вдосконалення екологічної політики як складової стратегії відбудови України, ключовими напрямками є інституційні реформи, економічні стимули та інноваційні механізми підтримки. Основною метою таких реформ є підвищення ефективності управління екологічними питаннями, інтеграція екологічної політики в усі сектори державного управління та стимулювання сталого розвитку за рахунок сучасних економічних інструментів. Важливим елементом є створення нових інституцій або реорганізація існуючих для забезпечення швидкого реагування на екологічні виклики.

2. Економічні механізми, зокрема, екологічне оподаткування, екологічні фонди та стимулювання «зеленої» економіки, відіграють ключову роль у фінансуванні відбудови та стимулюванні підприємств до впровадження екологічних інновацій. Реалізація цих заходів забезпечить зниження негативного впливу на навколишнє середовище та стане основою для екологічно сталого відновлення країни.

ВИСНОВКИ

1. Екологічна політика України відіграє критично важливу роль у стратегії відбудови держави, особливо у контексті подолання наслідків військових конфліктів та інших кризових явищ, які значно впливають на навколишнє середовище. У ході дослідження було проаналізовано, що інтеграція екологічних аспектів у процеси відновлення країни дозволяє мінімізувати екологічні ризики, зберегти природні ресурси, а також створити основу для сталого економічного зростання та поліпшення якості життя громадян.

2. Одним із центральних аспектів екологічної політики є вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює використання природних ресурсів, охорону навколишнього середовища та впровадження екологічно чистих технологій. Законодавчі реформи, зокрема гармонізація екологічного законодавства України з європейськими стандартами, закладають основу для довгострокового розвитку екологічно стійкої економіки. Однак важливим викликом залишається практичне впровадження цих реформ, що вимагає посилення інституційної спроможності та підвищення рівня контролю за дотриманням екологічних норм.

3. Значне місце у вдосконаленні екологічної політики займають інституційні реформи, спрямовані на підвищення ефективності державного управління у сфері екології. Створення нових органів або реорганізація існуючих структур дозволить оперативніше реагувати на екологічні загрози, що виникають у процесі відбудови країни. Особлива увага повинна бути приділена підвищенню координації між різними державними органами та секторами економіки, що забезпечить ефективне впровадження екологічної політики на всіх рівнях.

4. Економічні механізми також є невід'ємною складовою стратегії екологічної відбудови. Серед основних інструментів виділяються екологічне оподаткування, розвиток «зеленої» економіки, створення державних

екологічних фондів і використання «зелених» облігацій. Ці інструменти не тільки стимулюють екологічно відповідальну поведінку бізнесу, але й забезпечують фінансування екологічних проєктів, спрямованих на відновлення природних ресурсів, очищення довкілля та впровадження екологічно чистих технологій. Запровадження прогресивних податкових ставок для підприємств, які забруднюють довкілля, та стимулювання інвестицій у відновлювані джерела енергії є важливими кроками для зменшення негативного впливу на навколишнє середовище.

5. Міжнародне співробітництво, зокрема в рамках європейської інтеграції, відіграє важливу роль у формуванні та реалізації ефективної екологічної політики в Україні. Участь у міжнародних програмах та угодах, таких як Паризька кліматична угода, сприяє залученню необхідних фінансових і технічних ресурсів для реалізації екологічних проєктів та адаптації до змін клімату. Крім того, міжнародна співпраця відкриває можливості для запровадження передових екологічних стандартів та технологій, що сприятиме побудові сучасної екологічно орієнтованої економіки.

6. Загалом, результати дослідження підтверджують, що екологічна політика України повинна бути невід'ємною складовою стратегії відбудови держави, спрямованої на забезпечення сталого розвитку, збереження природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. Ефективне впровадження екологічної політики вимагає комплексного підходу, що охоплює реформування інституцій, впровадження сучасних економічних механізмів, міжнародну співпрацю та активну участь громадськості у процесах прийняття рішень. Це дозволить Україні не тільки відновити екологічний баланс, але й закласти основу для екологічно стійкої та економічно процвітаючої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бобровська Н. В. Державна екологічна політика - ефективне природокористування. Економіка та держава. 2013. № 3. С. 98–100.
2. Веклич О. О. Екологічний механізм екологічного регулювання в Україні. Київ, 2003. 88 с.
3. Ветвицький Д. О. Напрями та пріоритети розвитку державної екологічної політики України в умовах глобалізації. Наукові розвідки з державного муніципального управління. 2013. Вип. 1. С. 108–121.
4. Владимірова, О. Г. Міжнародна екологічна діяльність: конспект лекцій. 2023.
5. Державна аудиторська служба України. URL: <https://dasu.gov.ua/> (дата звернення: 04.09.2024).
6. Держкомстат. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.09.2024).
7. Дзямко, Тетяна Василівна. міжнародне природоохоронне співробітництво. ISBN 978-617-8245-61-0© Автори матеріалів, 2023© Науково-методичний центр професійно-технічної освіти у Запорізькій області, 2023, 61.
8. Екологічна політика – Сталий розвиток для України. Сталий розвиток для України – Сталий розвиток для України. URL: <https://sd4ua.org/golovni-temi-stalogo-rozvitku/ekologichna-polityka/> (дата звернення: 16.08.2024).
9. Екологічна політика. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/ekonomichne-zrostannya/ekologichna-polityka> (дата звернення: 06.07.2024).
10. Екологічна політика України: цілі, напрями та інструменти реалізації. ЕкоПолітика. URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/ekologichna-politika-ukraini-cili-napryami-ta-instrumenti-realizacii/> (дата звернення: 06.09.2024).
11. Економічна правда. Два сценарії “зеленої” відбудови українських міст. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/06/12/715093/> (дата звернення: 02.09.2024).

12. Журавель, Алла Василівна. Щодо питання про визначення поняття «екологічні інвестиції». Diss. Одеський державний університет внутрішніх справ, 2024.

13. Заржицький О. Проблеми вдосконалення правових засад регіональної екологічної політики. Право України. 2003. № 3. С. 75–80.

14. Кирчата І., Кирчатий Ю. Проблеми повоєнної відбудови та стратегія розвитку підприємництва. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. 2022. № 29. С. 47–55. URL: <https://doi.org/10.30977/ppb.2226-8820.2022.29.47> (дата звернення: 15.08.2024).

15. Коваленко І. Поняття та правові засади державної екологічної політики і екологічної безпеки на сучасному етапі розвитку України. Історико-правовий часопис. 2021. Т. 15, № 1. С. 45–49. URL: <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2020-1/9> (дата звернення: 10.08.2024).

16. Кодекс цивільного захисту України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 28.08.2024).

17. Конституція України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 01.09.2024).

18. Кравців В. С. Регіональна екологічна політика в умовах становлення ринкової економіки в Україні (теорія, методи, практика) : автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Київ, 2007. 40 с.

19. Кравченко В. В., Плаксій Т. М. Екологічні наслідки російсько-української війни для України. XXX Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих учених «Актуальні проблеми життєдіяльності суспільства». 2023. URL: <https://doi.org/10.32782/2222-5099.2023.10.4> (дата звернення: 03.09.2024).

20. Лісовий кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text> (дата звернення: 28.08.2024).

21. Міжнародне співробітництво України у галузі екологічного права, екологічної політики та екологічної економіки. КіберЛенинка. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/mizhnarodne-spivrobotnitstvo-ukrayini-u-galuzi-ekologichnogo-prava-ekologichnoyi-politiki-ta-ekologichnoyi-ekonomiki> (дата звернення: 29.08.2024).

22. Національна екологічна політика – Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. – офіційний сайт. URL: <https://mepr.gov.ua/diyalnist/natsionalna-ekologichna-polityka/> (дата звернення: 23.08.2024).

23. Нікітенко Д.Ю. Екологічна політика країн світу: національний та наднаціональний аспекти. eNUPPIR «Electronic National University «Yuri Kondratyuk Poltava Politechnic» Institutional Repository: Головна сторінка. URL: <https://reposit.nupp.edu.ua/handle/PolNTU/15128> (дата звернення: 10.09.2024).

24. Оцінка ефективності міжнародної співпраці України у сфері екологічного менеджменту та аудиту: критичний аналіз підходів | Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування». Наукові видання КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти». URL: <https://journals.academ.vinnica.ua/index.php/eco-ra/article/view/171> (дата звернення: 03.09.2024).

25. Паневник, Тетяна Миколаївна, and Наталя Костянтинівна Болгарова. «Інвестування в охорону навколишнього середовища у країнах ЄС та Україні.» Бізнес Інформ 6 (2023): 121-127.

26. Переверзева К. М. Екологічна політика європейського союзу : thesis. 2017. URL: <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/27763> (дата звернення: 03.09.2024).

27. Першко Л. О. Напрями підвищення ефективності формування місцевих бюджетів України за умов фінансової децентралізації. Науковий вісник Полісся. 2020. № 2(18). С. 91-101.

28. Першко Л. О. Забезпечення фінансової самостійності місцевого самоврядування в умовах децентралізації. Вісник Хмельницького національного університету. 2020. № 3. С. 270-273.

29. Першко Л. О. Шляхи імплементації європейських стандартів фінансового забезпечення екологічних проектів у бюджетній політиці України. Науковий вісник Полісся. 2021. № 1(23). С. 13-21.

30. Поліщук І. П. Державна екологічна політика: правові аспекти. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2017. № 44. С. 66–69.

31. Розуменко Ю. А. Аналіз стратегічних екологічних пріоритетів в контексті сталого розвитку України. Економіка і держава. 2014. № 2. С. 82–84.

32. Савченко В. О. Механізми реалізації державної екологічної політики в Україні: теоретико-правовий аспект. Одеса, 2015. 204 с.

33. Салагаєва В. В. Екологічна політика держави: сучасні проблеми та шляхи вирішення. Вісник Чернівецького національного університету. 2020. № 827. С. 56–60.

34. Саприкіна М. В. Поняття та правові засади державної екологічної політики. Київ, 2021. 100 с.

35. Семенов О. І., Пархоменко О. В. Екологічна політика Європейського Союзу: досвід для України. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. 2015. № 17. С. 120–124.

36. Стефанович Л. М. Основи екологічної безпеки України. Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2019. 168 с.

37. Тарасенко А. В. Стратегія сталого розвитку: екологічна політика України. Київ: НІСД, 2013. 96 с.

38. Тарасюк Н. В. Екологічна політика України: оцінка сучасного стану та перспективи розвитку. Економічний часопис ХХІ століття. 2018. № 7. С. 45

39. Трофимова В. М. Екологічна політика у стратегії розвитку України. Київ: Либідь, 2015. 150 с.

40. Шевченко О. В. Екологічна політика України в контексті міжнародного співробітництва. Київ: Нора-друк, 2022. 128 с.